

Kristina BOKAN

Križpotje časa

Janko Kos

Na poti v postmoderno

Novi pristopi. Ljubljana 1995, 215 str.

"Postmoderna doba je v svojem osrčju predvsem doba dvoumnosti, podobna torej nekdanji sfigi, ko je čakala na popotnega Ojdipa, da bi mu prinesla smrt ali odrešitev."(35) S tem citatom iz dela Pot v postmoderno akademika Janka Kosa podpiram avtorjevo razmišljanje.

Jedro celotnega dela se nahaja v analizi epohe, v kateri se nahajamo. Gre za vprašanje, ali je ta doba le nekakšen konec, iztek prejšnje, moderne dobe ali je začetek nekega novega bistva človeštva, nekega novega zgodovinskega obdobja. Na to se opira tudi zgornji citat in primerjava popotnega Ojdipa s človeštvom, ki ga kot sfiga čaka prihajajoče obdobje; ali stoji človeštvo na robu prepada, do katerega je pripeljal duhovno-zgodovinski razvoj ali nasprotno, začenja novo pot, pot odrešenja. Dvoumnost, dve poti, ki se zažirata v sodobnega človeka; razpad na tisoče kosev ali vrnitev k celosti in ravnovesju.

V kontekstu takšnega razcepa in negotovosti je potrebno brati tudi sam naslov dela. Bistveno pri njem je to, da poudarja gibanje, dinamiko, ki jo simbolizira pot. To je gibanje duha današnjega človeka, ki se želi osvoboditi okov moderne dobe. Ta je človeka ujela v mreže racionalizma, materializma, tehnike, znanosti in samovšečnosti. Ta dinamika oblikuje celostnega človeka, ki želi sprejeti masprotja. To sprejetje pa je mogoče le s strani individuuma, ki je presegel svoj Jaz in je sposoben vzpostaviti odnos do sočloveka, narave in celotnega kozmosa. Ljudje so utrjeni pod težo "modernih oblek", hitrih avtomobilov in boja za oblast. Želijo še nekaj okusiti in slutijo, da to "nekaj" obstaja, potrebno je le prehoditi pot. Zato je tu, pred nami, v nas razcep, doba sedanjosti, iskanja in tihega upanja. Na eni strani vojne, na drugi odpiranje meja, neke visoka strpnost do drugega, drugje beda rasizma in nacionalizma... "Človek postmoderne dobe

živi v senci velikih napovedi o koncu smisla, zgodovine religije in še marsičesa drugega, toda hkrati mora živeti tako, kot da vse to še obstaja in je zanj resnično." (34) Dvoumje: nihilizem ali možnost preseči ga v novi smeri. Na poti, ki vodi v postmoderno, smo dinamični na nekakšen tragičen načinš vsak dvig nas spomni na možnost padca.

Naznačen problem se v pričujočem delu pojavlja v vseh štirih razpravah, ki ga sestavljajo. Gre za rdečo nit, predstavljeno v različnih kontekstih, ki vsaka zase ponazarjajo zaokroženo celoto, saj gre za razprave, ki so bile prvotno, med letoma 1987 in 1991, objavljene v reviji Sodobnost, za knjižno izdajo pa jih je avtor ponekod skrajšal in preuredil. Hkrati s tem pa tvorijo vse štiri razprave vsebinsko celoto, na kar kaže zaporedje, po katerem si sledijo od prvega spisa o postmoderni dobi preko razmišljanj o koncu modernizma do razprave o slovenski literaturi po modernizmu ter končnem diskurzu o umetnosti in estetskem v postmoderni dobi.

V prvi razpravi, ki nosi naslov "Postmoderna doba", prične avtor s poudarkom na razlikovanju med postmodernizmom in postmoderno dobo. Pojem postmodernizma se vključuje v pojem postmoderne dobe in je le njen proizvod, saj je termin postmoderna doba "bolj obsežen historičen termin, pomeni pa konec cikla, ki se prične z evropsko renesanso". (7) Tako lahko na vprašanje o postmodernizmu kot umetnostni smeri odgovorimo le s spoznanjem bistva postmoderne dobe.

Janko Kos se ob tem "apelu" nasloni tudi na kritiko dveh glavnih mislecev zadnjega desetletja o postmodernizmu in postmoderni dobi Jurgena Habermasa in Jeana-Francoisa Lyotarda, o katerih pravi da kljub njuni kompetentnosti za to področje razpravljanja, zamenjujeta ta dva pojma, ki ju je potrebno po avtorjevem mnenju ločevati.

Navajanje avtorjev, ki različno časovno opredeljujejo obdobje postmoderne in katerim je skupno spoznanje, da postmoderna ne more biti nova epoha, temveč zgolj zadnje obdobje novega veka, bodisi kot zaključek le-tega bodisi kot prehod v novo epoho, sledi trditev, da je potrebno za določitev pojma "postmoderna doba" opre-

deliti njeno "epohalno bistvo". To je mogoče storiti preko utopičnih napovedi mislecev 19. stoletja in tega, kar je v teh napovedih primerljivo s stanjem, ki je v današnjem svetu. Ti "napovedovalci prihodnosti" so bili poleg ostalih tudi Comte, Marx in Nietzsche. Ideje 19. stoletja so bile preko vodilnih mislecev prenesene v 20. stoletje in izrečena je bila sodba o končnosti umetnosti, filozofije, religije, države, zakona, denarja. In ravno ta končnost daje človeku in obdobju postmoderne poseben značaj, in sicer v tem, da je tako blizu in tako resnična, kar pričajo groznejše ekoloških, jedrskih, bolezenskih katastrof.

V drugi razpravi z naslovom "Konec modernizma" gre za razvoj že postavljene teze o postmoderni kot koncu modernizma in za predstavitev tega preko literarnih del značilnih za to obdobje. Analiza tega, katera literarna dela naj bi spadala v modernizem in kakšne so njihove formalne in vsebinske lastnosti, naj bi privedla do bistva modernizma in s tem do ločevanja in primerjanja med "staro" in "prihajajočo" epoho, ki je znotraj evropskega in ameriškega okvirja postavljena v zadnja desetletja iztekajočega se 20. stoletja. Avtorjeva glavna teza tega razdelka je ta, da je potrebno potegniti ločnico ne zgolj na formalno-stilni ravni, temveč tudi na duhovno-zgodovinski ravni, kar pomeni opazovati odnos obdobja do vprašanj resnice, resničnosti, transcendence, subjekta...

Refleksiji o izteku modernizma sledi razmislek o slovenski literaturi po modernizmu z istoimenskim naslovom. Razprava sledi vprašanju o tem, ali naj se z literaturo "po modernizmu", ki je začela nastajati okoli leta 1980, razume novo obdobje literarnega razvoja, kar je že postavljeno vprašanje znotraj celotne knjige, le v literarnem kontekstu na območju slovenskega prostora.

Poleg razprave o postmoderni na konkretnem področju literarne umetnosti odpira avtor problematiko te dobe na področje celotne umetnosti in estetike. Glavna teza razprave naslovljena "Umetnost in estetsko v postmoderni dobi", se glasi kot spoznanje, "da umetnost in estetsko nista eno in isto". (161) To naj bi pomenilo, da estetika kot filozofija umetnosti ne more zajeti pojma umetnosti in umetniškosti, ker je pojem "estetsko

lepega" omejen na čutno lepe predmete, sama estetika pa na znanost o čutno lepem oz. grdem. Iz te opredelitve izhaja avtorjev poudarek, da umetniškost ni isto kot "estetskost" zaradi tega, ker je "umetniškost sled absolutne transcendence"(204), kar pomeni, da nadvladuje čutno lepoto; je nekaj, kar ni nič bivajočega in jo je mogoče povezati s Heideggerjevim pojmom Biti, samo prisotnostjo vsega bivajočega.

Glavno težo vsebine predstavljata osrednji poglavji o koncu modernizma in slovenski literaturi po modernizmu, o čemer pričča tudi delovanje avtorja, ki je od leta 1970 profesor na Oddelku za primerjalno književnost in literarno teorijo ljubljanske Filozofske fakultete. Ob tem predstavlja prvi spis nekakšen uvod, splošno pojasnilo k vprašanju, ki se avtorju zastavljajo v zvezi z določitvijo pojma postmoderne. Zadnji del knjige pa nastopa kot razširitev teme na celotno umetniško področje. Tako je krog posamičnih razprav sklenjen.

Mislim, da je delo primerno za tiste, ki vstopajo v problematiko postmodernizma in postmoderne dobe, pa čeprav preko literarne umetnosti. Avtor daje velik poudarek temu, da je potrebno literarne stvaritve pri razvrščanju v različne "-izme" opazovati predvsem iz duhovno-zgodovinskega stališča, ki obsega celotno kulturno in družbeno življenje človeka, saj je tako literarna kot ostala umetnost odraz globjega temelja sveta, v katerem nastane umetniško delo.

Zala VOLČIČ

Medijska vzgoja

Manca Košir (ur.)

Otrok in mediji

Zveza prijateljev mladine Slovenije, Ljubljana, 135 strani

Nedavno tega smo dobili prvo strokovno literaturo s področja medijske pismenosti. Zbornik *Otrok in mediji* je uredila dr. Manca Košir, s svojimi prispevki pa sodeluje veliko uglednih tujih in domačih strokovnjakov. Medijska pismenost je zelo aktualno pod-